

Edirneli
Emin
Efendi'nin
celî-sülûs
hatla yazdığı
İshak Ağa
Çeşmesi
kitâbesi -
Kireçburnu /
İstanbul

diğer çeşme üzerindeki ibare ile birlikte 1166 (1753) tarihini ihtiva etmektedir. Bu çeşmenin arka yüzündeki mihrap işaretinden burasının aynı zamanda namazgâh olduğu anlaşılmaktadır. İshak Ağa'nın Kireçburnu'nda yaptırdığı caminin kuzey tarafında bulunan çeşmenin kitâbesi 60 × 120 cm. ebadında iki satır halinde olup önceki çeşmelerle aynı özelliklere sahiptir. 1165 (1752) tarihli bu çeşme de günümüze ulaşmıştır. Kitâbe yazısı yine Emin Efendi'ye ait olan Beykoz Yalıköy Camii'nin kible tarafındaki çeşme ise yol genişletilirken yıkılmıştır. Bu çeşmenin mermere hakkedilmiş bir satırlık 1154 (1741) tarihli kitâbesi İbrahim Hilmi Tanışık tarafından tesbit edilmiştir (*İstanbul Çeşmeleri*, II, 344).

Emin Efendi'nin sanat hayatının başlangıç yıllarına ait bu kitâbelerinden onun celî-sülûs yazıya hâkim usta bir hattat olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 409-410; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1306, s. 136-137; *Sicill-i Osmânî*, I, 327; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, II, 151-152, 188; Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10391-10293, II, 380; Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul* (trc. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1988, s. 284; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 304; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, II, 110, 344; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 6, 7, 12; Affan Ege-men, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 436; *Tarih Mecmuası*, II/7, İstanbul 1967, s. 36; R. Ekrem Koçu, "Emin Efendi (Edirneli Mehmed)", *İst. A.*, IX, 4560; Semavi Eyice, "Çeşme", *DİA*, VIII, 281.

EMİN EFENDİ, Neyzen

(bk. YAZICI, Mehmed Emin).

EMİN el-HAVLÎ

(bk. HAVLÎ, Emin).

EMİN HİLMİ EFENDİ

(1831-1884)

İlk Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nın
Trabzon mebusu,
şair ve yazar.

Trabzon'da doğdu. Şehrin tanınmış ailelerinden Hüseyin Alemdarzâde Hacı Mustafa Ârif Ağa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed Emin olup şiiplerinde Hilmi mahlasını kullandığından daha çok Emin Hilmi adıyla tanınmıştır. İlk tahsilinin ardından hat icâzeti aldıktan sonra İstanbul'a giderek dayısı Hoca Pîr Efendi'den medrese ilimlerini okudu. Arapça ve Farsça öğrendi. 1849 yılında Trabzon Valisi Hayreddin Paşa'nın divan kâtibi olarak memuriyet hayatına başladı. 1856'da Trabzon Meclis-i Kebîr âzalığı ve sandık eminliği yaptı. Ordu, Gümüşhane ve Karahisarşarkî sancaklarındaki usulsüzlükleri tahkik ve islahla görevlendirildi. On yıl sonra Erzurum vilâyeti defterdar muavinliğine tayin edildiye de görevde zamanında başlayamadığından bir süre açığa kaldı. Ertesi yıl Trabzon vilâyeti Mektûbî Kalemî mümeyyizliğine ve vilâyet gazetesi muharrirliğine getirildi. Bu görevlerindeki başarıları sebebiyle sâniye rütbesine yükseltildi (1868). 19 Mart 1877'de açılan ilk Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'na Trabzon mebusu olarak girdi. 13 Şubat 1878'de meclis kapatılınca İâne-i Muhâcirîn Encümeni kitâbeti ve âzalığına tayin edildi. Bu görevde on ay maaş almadan çalıştığı için kendisine mütemâyiz rütbesi verildi ve Batum muhâcirlerinin iskânına memur edilerek tekrar Trabzon'a gönderildi. 1882'de idâre-i mahsûsa vapurları muhasebeciliğine, bir süre sonra da Bahriye Nezâreti Mektûbî Kalemî müdürlüğü ile Matbaa-i Bahriyye Nezâreti'ne tayin edilerek rütbesi üla sınıf-ı sânisine yükseltildi. 15 Zilhicce 1301'de (6 Ekim 1884) İstanbul'da vefat etti. Nakşibendiyye tarikatına mensup olan Emin Hilmi Efendi'nin mezarı Edirnekapı dışında, İbn Kemal'in mezarı civarında dayısı ve hocası

Trabzonlu Pîr Efendi'nin yakınındadır. Şair Yenişehirli Avni Bey de aynı tarihte öldüğünden Üsküdarlı Talat her iki şairin ölümüne, "Hayf bir günde iki şâir-i hoş-gû gitti / Birisi Hazret-i Hilmi biri Mîr Avnî / Yazılır cümleye târih bir gün olur / Kodular âh iki şâir-i mâhir kevnî" mısralarıyla ortak bir tarih düşürmüştür.

Eserleri. 1. *Divan*. Orta seviyede bir şair olan Emin Hilmi Efendi'nin en önemli özelliği çok sayıda tarih manzumesi yazmış olmasıdır. *Münşeât*'i ile bir arada basılan (Trabzon 1293) divanı bir münâcât, iki na't, otuz üç kaside, 105 gazel, üç tahmis, bir muhammes ile Canik sancağı mutasarrıfı Rızâ Efendi'nin gerçekleştirdiği islahatı anlatan "İslahnâme-i Canik" adlı 124 beyitlik bir manzumeden sonra tarih manzumelerinin yer aldığı "Tevârih", "Rubâiyât", "Beyitler", "Mıs-râât", ikisi marş olmak üzere dört güfteden ibaret "Şarhiyyât" adlı bölümlerden meydana gelmiştir. Hilmi Efendi bazı gazel ve kasidelerini, aralarında Bayburtlu Zihni'nin de bulunduğu devrin tanınmış şairleriyle ortaklaşa söylemiştir. 2. *Münşeât*. Müellifin çeşitli vesilelerle yazdığı mektup ve resmî yazıların yer aldığı eserde, büyük bir zata hediye edilen iki tavus kuşu dolayısıyla çeşitli kuş isimlerine yer verilerek kaleme alınan bir arıza, bir müezzinin yazdığı tebrike cevap olmak üzere müezzinlikle ilgili kelimeler kullanılarak yazılan mektup, Bahriye Nezâreti'ne nâzır tayin edilen bir kişiye denizcilik terimleri kullanılarak yazılmış iki tebrik edebî özellikler taşıyan metinler olarak dikkati çekmektedir. 3. *Muhâkeme-i Ye's ü Emel* (İstanbul 1284). Münazara tarzında kaleme alınan nasihat türündeki bu küçük hacimli mensur eser gördüğü ilgi dolayısıyla bir yıl sonra Rusçuk'ta tekrar basılmıştır (1285). 4. *Pâresiz Kasidesi Şerhi*. Âgâh Paşa'nın "pâresiz" redifli kasidesinin Ziyâ Paşa'nın ünlü *Zafernâme*'si tarzında yapılmış şerhi olup vefatından sonra oğlu İlyas Sâmi Bey tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1325).

Emin Hilmi Efendi'nin basılmamış diğer eserleri şunlardır: *İstiğfarnâme-i Hilmi*, *Muhâkeme-i İdbâr ve İkbâl*, *Mevzun Durûb-ı Emsâl*, *Kasîde-i Kur'ânîyye*. İlyas Sâmi Bey, babasının divanında yer almayan şiiplerini *Eş'âr-ı Mütêbâkiye-i Hilmi* adıyla bir araya getirdiğini ve diğer eserleriyle birlikte bastıra-

çağını bildirmişse de bu eser yayımlanmamıştır. Tanınmış edebiyat tarihçisi Nihad Sâmî Banarlı'nın dedesi olan Emin Hilmi Efendi'nin son eseri, vefatından önceki gece tamamladığı ve her mısraı ebcedle 1302 (1885) tarihini veren II. Abdülhamid hakkındaki kasidesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Emin Hilmi Efendi, *Divan ve Münşeât*, Trabzon 1293; BA, *Sicill-i Ahval Defteri*, nr. 2, s. 83; İlyas Sâmî, "İfâde-i Mahsûsa", *Pâresiz Kasidesi Şerhi*, İstanbul 1325, s. 2-5; a.mlf., "Şâir-i Mâhir Trabzonî Emin Hilmi Efendi", a.e., s. 6-11 (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1905, İstanbul 3 Muharrem 1302'den ıktibas edilmiştir); *Osmanlı Müellifleri*, II, 149; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 649; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 113; Ömer Akbulut, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Ankara 1970, s. 34; TA, XV, 150; TDEA, III, 31.

MUSTAFA UZUN

EMİN el-HULVÂNİ

(أمين الحلواني)

Emîn b. Hasen el-Hulvânî
(ö. 1316/1898)

Arap âlimi ve seyyah.

Aslen Hulvânî olup Medine'de doğdu ve orada büyüdü. Ailesinin Hint menşeli olduğu ve büyük dedeleri Şeyh Muhammed Emîn el-Hindî el-Keşmîrî el-Hulvânî'nin 114 (732) yılında Hulvân'a geldiği rivayet edilir. Muhammed Emîn el-Hindî âlim ve zengin bir kimse idi. Emîn'in babası da Medine'nin eşrafından olup Mekte Emîri Şerîf Abdullah b. Avn tarafından, Necid Emîri Faysal b. Türkî'yi Osmanlı Devleti'ne ödediği vergiyi ihmal etmemesi konusunda uyararak görevlendirilmiş, o da bu görevi başarıyla yerine getirmiştir.

Hulvânî Mescid-i Nebevî'de ve Ezher'de öğrenim gördü. Daha sonra Mescid-i Nebevî'de müderris olarak görevlendirildi ve çeşitli alanlarda ilmî çalışmalar yaptı. Ayrıca dil, edebiyat, tarih ve astronomi gibi dersler okuttu. Birçok İslâm ülkesiyle bazı Avrupa ülkelerini gezen Hulvânî bu arada Mısır'a ve Hindistan'a da gitti ve Bombay'da uzun yıllar kaldı.

Hulvânî'nin vefatıyla ilgili iki değişik rivayet vardır. Ziriklî ve Muhibbuddin et-Taberî Hindistan'da öldüğünü söylerken *el-Menhel* dergisinde yayımlanan makalede, Trablusgarp'a yaptığı bir seyahat esnasında bedeviler tarafından casus sanılarak öldürüldüğü kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Muhtaşaru Meâlî'î's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'l-vâlî Dâvûd*. Osman b.

Sened el-Basrî'nin 1198'den 1250 (1783-1835) yılına kadar Bağdat tarihini ihtiva eden *Meâlî'î's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'd-Dâvûd* adlı eserinin özeti olup 1304'te (1887) Hindistan'da basılmış, daha sonra Muhibbuddin el-Hatîb tarafından tekrar yayımlanmıştır (Kahire 1371/1953). 2. *Neşû'l-hezeyân min Târîḫi Corcî Zeydân*. Corcî Zeydân'ın *Târîḫu Mısrî'l-ḥadîş* adlı eserini tenkit etmek için yazdığı bu kitap Leknev'de basılmış (1307), Mâzin Salâh el-Mutabbakânî tarafından tahkikli olarak yeniden neşredilmiştir (Medine 1410/1989). 3. *Cen-yü'n-nihle fi keyfiyyeti ğarsi'n-naḫle*. Ziraata dair küçük bir risâle olup *Muḫtaşaru Meâlî'î's-su'ûd* adlı kitabıyla birlikte basılmıştır (1304). 4. *es-Süyû'lü'l-muġriḳa 'ale's-şavâ'ıḳı'l-muḫriḳa*. Seyyid Ahmed Es'ad er-Reffî'yi tenkit için kaleme aldığı bu eserinde Abdülbâsîr el-Menüffî takma adını kullanmıştır. Kitap 1312'de (1895) neşredilmiştir.

Hulvânî'nin ayrıca, Ebû'l-Alâ el-Maarî'nin *Lüzûmü mâ lâ yelzem (el-Lüzûmiyyât)* adlı eserinin Bombay baskısına (1303/1885) yazdığı bir şerh ve ta'likatı da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn b. Hasen el-Hulvânî, *Muhtaşaru Meâlî'î's-su'ûd bi-ñibi aḥbârî'l-Vâlî Dâvûd* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1371/1953, nâşirin mukaddimesi; a.mlf., *Neşû'l-hezeyân min Târîḫi Corcî Zeydân* (nşr. Mâzin el-Mutabbakânî), Medine 1410/1989, nâşirin mukaddimesi, s. 15-18; Serkis, *Mu'cem*, I, 328; II, 1720; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 815; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, III, 6; Kâsım es-Sâmerâî, *el-İstîşrâḳ beyne'l-mevzû'ıyye ve'l-İfti'âliyye*, Riyad 1403/1983, s. 110-112; Ziriklî, *el-Âlâm* (Fethullah), II, 15-16; Hamed el-Câsir, "Alâ hâmişî Mu'temeri'l-Müsteşriḳîn", *Mecelletü'l-'Arab*, VII-VIII, Riyad 1394, s. 487; Kor-kis Avvâd, "Nazârât fi Dâ'ireti'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye", *er-Risâle*, sy. 639, Kahire 1945, s. 1067; Mahmûd Abdüvehhâb, "er-Raḥḥâle Emîn el-Hulvânî", *el-Menhel*, XIII, Cidde 1952, s. 186-187; Âsim Hamdân Ali, "Emîn el-Hulvânî ve maḥtûḫâtü Mektebeti Brill", *Âlemü'l-kütüb*, X/3, Riyad 1989, s. 398-407; "Emîn", *İA*, IV, 259.

MÂZİN SALÂH MUTABBAKÂNİ

EMİN el-HÜSEYNİ

(أمين الحسيني)

(1897-1974)

Filistinli lider
ve Kudüs başmüftüsü.

Kudüs'te doğdu ve ilk öğrenimini burarda gördü. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1893 ve 1895 olarak geçmektedir. Daha sonra eğitime Mısır'da Ezher

Üniversitesi'nde devam etti (1912) ve bu sırada İslâm âleminin ileri gelenleriyle tanıştı. 1915 yılında İstanbul'da Mekteb-i Harbiyye'ye girdi, buradan kurmay subay olarak mezun oldu. Önce Osmanlı ordusunda göreve başlayan Muhammed Emîn I. Dünya Savaşı yıllarını İzmir'de geçirdi. Savaş sonunda Kudüs'e geri döndü ve Filistin bölgesine gelen İngilizler'in genel valisinin yardımcılığına getirildi (1917). Ancak göreve başladıktan üç ay sonra İngiltere'nin bölgedeki siyasetini protesto ederek istifa etti. Bu sırada halk arasında yeni yeni başlayan isyan hareketlerine katıldı ve 1918-1919 ayaklanmalarında büyük rol oynadı. Yahudi ve İngilizler'e karşı mücadele etmekle görevli Fidayyûn adlı küçük grupları organize etmeye başladı. Filistin'de ilk siyasî teşkilât olarak kurulan en-Nâdî'l-Arabî başkanlığına seçildi. 17 Haziran 1919'da Halîlürrahman'a gelen King Kreyn Amerikan araştırma heyetini protesto mahiyetinde bağımsızlık gösterileri yapıldı. Bu faaliyetlere önderlik ettiği ve Balfour deklarasyonuna karşı çıktığı gerekçesiyle İngilizler tarafından tutuklandı. 1920 yılı Nisan ayında Kudüs ayaklanmaları sırasında suçlu görüldüğünden tekrar takibe uğradıysa da Şam'a kaçmayı başardı ve Filistin halkı için bir vatan temin etme mücadelelerini orada sürdürdü. Suriye'nin istiklâli sırasında altı ay burada bulundu ve Faysal b. Hüseyin zamanında faaliyetlerine devam etti. Kısa bir süre sonra İngiliz Yüksek Komiserliği'nin af çıkarması üzerine de Kudüs'e geri döndü.

21 Mart 1921'de, Kudüs müftüsü olan ağabeyi Kâmil el-Hüseyin'in vefatı ile boşalan başmüftülüğe getirildi. 1922'de el-Meclisü'l-İslâmî el-a'lâ başkanlığına seçildi ve Filistin'de müstakil bir kuruluş halinde çalışarak bölgedeki vakıf arazilerine sahip çıktı. Bu dönemde bölgede yetimhaneler, spor merkezleri, hayır kurumları ve şer'î mahkemeler kurdu. 1928 ve 1929 yıllarında yahudilere karşı müslüman halkın ayaklanmasında oynadığı rol onu tartışmasız Filistinliler'in lideri yaptı.

Bu arada toplanan Filistin İslâm Kongresi zamanla bir müessese haline geldi ve milletlerarası siyaset alanında ağırlığı hissedilen bir teşkilât oldu. Filistin davasına umumi bir hüviyet kazandırmak amacıyla Kudüs'te toplanan Dünya İslâm Kongresi'nde (7-12 Aralık 1931) Filistin'in bağımsızlığı istendi ve başkanlığa Emîn el-Hüseyin getirildi. Daha sonra benzer